

До спеціалізованої вченої ради К 26.130.03
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
(03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32)

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента
Француз-Яковець Тетяни Анатоліївни
на дисертацію Вайнагія Михайла Васильовича на тему: «Теоретико-
правові проблеми переговорного процесу»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук по
спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень**

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Актуальність дисертаційного дослідження на тему: «Теоретико-правові проблеми переговорного процесу» обумовлено однією з новітніх тенденцій у сфері права щодо розширення досудових і позасудових форм вирішення спорів. Це зумовлює потребу пошуку відповідних засобів досягнення порозуміння між конфліктуючими сторонами.

Одним із засобів, що набуває важливого правового значення, є переговори. Рівень майстерності проведення переговорів об'єктивно впливає на кінцевий результат вирішення спору. Очевидно, що успішний переговорний процес потенційно являється хорошою можливістю для упорядкування правових відносин між людьми і вирішення спорів.

Впродовж тривалого часу увага до правових аспектів сутності, природи, ведення переговорів не була значною. Лише впродовж останніх десятиліть можна побачити поступове підвищення інтересу до дослідження

окремих аспектів переговорів. Перші дослідницькі роботи у цій сфері стосувалися переважно міжнародної та зовнішньополітичної проблематики. Така тенденція може пояснюватися зростанням кількості конфліктів загалом у світі й неспроможністю їх врегулювання мирним шляхом за допомогою існуючих механізмів і процедур.

Про різноплановість та багатогранність питань ведення переговорного процесу свідчить те, що вищезначену проблематику можна досліджувати в контексті сфер: державного управління, економіки, історії, педагогіки, політики, психології, соціології, філології, філософії та інших. З огляду на це, в дослідженні теоретико-правових аспектів переговорного процесу дисертант звертається до різностороннього аналізу та нових підходів до вирішення спорів.

В умовах розвитку правових систем, змін пріоритетів та існуючих правових механізмів, а також з позиції потреб сучасного демократичного суспільства, дане дисертаційне дослідження набуває особливої актуальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Роботу виконано відповідно до науково-дослідної теми ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»: «Проблеми застосування норм права в процесі розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер 0111U007821). Дослідження відповідає основним засадам Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України 03.03.2016. Дослідження цієї проблематики пов'язані також з тематикою наукових досліджень Міністерства освіти і науки України на

2019–2021 роки, що затверджені наказом міністерства від 28.12.2018 № 1466.

Відповідно до теми дисертаційної роботи автором чітко визначено об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час переговорного процесу з метою врегулювання конфлікту, в межах якого сформульовано предмет дослідження - теоретико-правові засади переговорного процесу з метою врегулювання конфлікту, що відповідає тематиці роботи.

Враховуючи багатоаспектність та складність предмету, дисертантом окреслено коло завдань, належне виконання яких забезпечило досягнення мети дослідження.

Структура дисертації визначається метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Список використаних джерел складається з 333 найменувань.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень дисертаційного дослідження.

В основу дисертаційного дослідження покладена система порівняльно-правового, історико-правового, формально-юридичного, філософсько-світоглядного та морально-етичного підходів, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які забезпечили об'єктивний аналіз об'єкта та предмета дослідження. За основу наукового пошуку взято порівняльно-правовий, аналітичний і системний підходи, за допомогою яких досліджено види та правову природу переговорного процесу, міжнародно-правові засоби й процедури врегулювання міжнародних суперечок та особливості правового регулювання участі третьої сторони у врегулюванні спорів. Дослідження переговорів і

переговорного процесу відбувалося також шляхом застосування діалектичного, герменевтичного, аксіологічного та антропологічного методів.

Окрім цього, в роботі використано загальнонаукові методи: логічний (прийоми аналізу й синтезу, індукції та дедукції), історичний, а також спеціальні методи, зокрема, соціологічний, формально-юридичний, метод класифікації, метод моделювання та прогностичний метод.

Висновки, положення та результати наукового дослідження ґрунтуються на аналізі текстів міжнародних нормативно-правових актів, Конституції України та чинного законодавства України, українських наукових розробках, теоретичних і практичних дослідженнях, зарубіжному досвіді та аналітичних матеріалах.

Основні положення і висновки дисертації опубліковані у 12 наукових працях, серед них 8 статей – у наукових фахових виданнях України, у тому числі 1 стаття – у виданні країни-члена ЄС, і 4 праці – у збірниках матеріалів науково-практичних заходів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що використовуючи сучасні методи пізнання та новітні досягнення юридичної науки автором було здійснено комплексне дослідження феномену переговорного процесу.

У межах дисертаційної роботи вдалось отримати результати, які характеризуються науковою новизною. Зокрема, вперше сконструйовано практичну переговорну модель, що може бути формалізована на рівні нормативно-правових вимог до ведення переговорів, в основі якої лежить можливість зміни учасниками виконуваних ролей.

Дисертантом розроблено проєкт Правил ведення переговорів (права та обов'язки учасників переговорів), положення яких мають базуватися на

загальновідомих і основоположних принципах права, моралі й етики людських взаємин, захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина, демократії, верховенства права, ідеях сталого розвитку, дотримання своїх обов'язків тощо.

Підготовлено Переговорний формуляр із запитаннями для письмового заповнення учасниками перед початком переговорів та передбачена його юридична формалізація на рівні вимог внутрішніх нормативних актів.

Розроблені Методичні рекомендації щодо виділення бажаних та небажаних тактичних прийомів ведення переговорів, які можна і варто застосовувати під час ведення переговорів, а від яких варто утриматись.

Автором удосконалено – розуміння переговорів як важливого елементу правового дискурсу. Обґрунтовано висновок про те, що ефективність переговорного процесу залежить значною мірою від морально-етичного ставлення людини до всього, що її оточує.

Визначено поняття переговорного процесу як правового засобу врегулювання конфлікту та правової сутності переговорного процесу.

В представленому дослідженні набули подальшого розвитку положення щодо апробації переговорної моделі, необхідності правового закріплення загальнообов'язкових Правил ведення переговорів, критерії визначення результатів ведення переговорів та перспектив розвитку переговорного процесу в сучасних умовах.

Практичне значення одержаних результатів.

Окремі положення та висновки дисертаційного дослідження можна використати: для удосконалення правового регулювання переговорного процесу і його процедур з метою досудового врегулювання спорів; для відновлення порушеної довіри та партнерських відносин між суб'єктами

права; для вирішення спорів у трудових колективах; у правозастосуванні при вирішенні спорів із застосуванням тих чи інших тактичних прийомів; у процесі виконання переговорної функції посадовими особами дипломатичної служби України; у навчальному процесі при викладанні теорії і практики ведення переговорів, конфліктології, основ альтернативного врегулювання спорів, медіації, арбітражу, основ третейського судівництва, міжнародних відносин, основ дипломатії, зовнішньої політики та інших теоретичних і практичних курсів; у нормотворчій роботі при підготовці проєктів актів про внесення змін до законодавства з метою розширення та удосконалення існуючих підходів до правового регулювання та забезпечення ефективності переговорного процесу; у просвітницькій роботі з метою популяризації переговорів як мирного механізму врегулювання правових спорів; у правових дослідженнях з метою продовження доктринальних і прикладних правових розробок нових переговорних моделей та розвитку теорії переговорів.

Це підтверджується, зокрема, актом впровадження, який міститься у Додатку В.

Вище зазначене дає підстави зробити загальний висновок, що зміст роботи повною мірою розкриває тему дослідження, сформульовані дисертантом наукові положення, висновки та пропозиції всебічно аргументовані і переконливі, їх достовірність та новизна не викликає сумніву.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

З аналізу змісту тексту дисертації М. В. Вайнагія вбачається дотримання ним вимог академічної доброчесності в повному обсязі. Це підтверджується посиланням автора на згадані в тексті джерела інформації, дотриманням вимог чинного законодавства про авторське право, наданням

повної та достовірної інформації про результати наукового дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Рецензоване дисертаційне дослідження містить певні положення, що викликають ряд дискусійних зауважень і свідчать про деяку неоднозначність бачення висвітлених питань.

1. В II розділі дисертаційного дослідження автор аналізує правову природу переговорного процесу, згадуючи обставини, які впливають на успішність проведення переговорів. Разом з тим, в дослідженні ми не знаходимо вказівку на важливість таких чинників як: рівень правової культури та освіченості, роль психологічних механізмів та психології переговорного процесу, а також вплив соціально-психологічних передумов та соціокультурних традицій. Чи вважає автор ці чинники такими, що можуть істотно вплинути на успіх переговорного процесу?

В дослідженні бажано було б докладно проаналізувати принципи на яких має базуватись переговорний процес, дослідити базовий етап переговорного процесу, а саме, підготовку до переговорів, а також застосування інформаційних технологій в процесі ведення переговорів.

2. Захоплюючись аналізом окреслених в дослідженні питань, в підрозділі 2.1. дисертант вказує, що «не вистачає всередині країни уповноваженої особи, групи осіб чи органу влади, який би був наділений повноваженнями вирішувати внутрішні непорозуміння, спори, конфлікти».

Разом з тим, автором не деталізується, яким саме має бути цей орган. Не зрозумілим є те, хто мав би володіти повноваженнями щодо створення даного органу, якими функціями він буде наділений, яким критерієм і вимогам мали б відповідати особи, які будуть працювати в даному органі і чи буде цей орган входити до судової гілки влади?

В контексті даного твердження чи вивчав дисертант досвід

функціонування подібних органів у зарубіжних країнах?

3. Виглядає досить спірним твердження автора у підрозділі 3.3. щодо визначення переговорів в якості обов'язкового правового механізму і введення відповідальності за неефективне чи неналежне застосування цього механізму. Таким чином дисертант переводить право сторін на ведення переговорів і самостійне бажання сторін скористатись даним правом чи ні, в площину їхнього обов'язку.

Окрім того, аналізуючи види переговорів автору доречно було б провести чітке розмежування між переговорами, які мали б регулюватись нормами національного права, скажімо в сфері трудового права, і особливостями переговорного процесу на рівні суб'єктів міжнародного публічного права, якими є держави, нації, міжнародні організації, державоподібні утворення.

Скажімо, спірним в даному контексті є твердження дисертанта у підрозділі 3.2. стосовно того, що «переговорний процес між державами буде ефективним тоді, коли вони зможуть апелювати до вищої інстанції, яка здатна прийняти рішення, обов'язкові до виконання сторонами спору, а ще краще, здатна втілити такі рішення в життя примусово». Дане твердження заслуговує критики з огляду на базовий принцип міжнародних відносин – принцип суверенної рівності сторін (*par in parem non habet imperium*). І співзвучне даному принципу правило – *par in parem non habet jurisdiction* (рівним над рівним не має юрисдикції). В міжнародних публічних відносинах держави можуть апелювати до тих судових інстанцій чи міжнародних організацій, юрисдикцію яких вони визнали.

В тексті дисертації ми також знаходимо бачення автора, щодо того, що принципи міжнародного права на практиці не є дієвими і трапляються випадки їх порушення, з чим можна частково погодитись.

Разом з тим, одним із інструментів, який може змінити ситуацію автор визначає «висвітлення спірної ситуації в засобах масової інформації», що за сучасних умов інформаційної заангажованості видається сумнівним. Адже в умовах коли світова спільнота апелює термінами «інформаційний тероризм» та «інформаційна війна», що фактично означає те, що будь-яку інформацію чи факт можна спотворити і висвітлити необ'єктивно, а у вигідному тому чи іншому суб'єкту світлі, це видається спірним.

4. У підрозділі 2.2. «Поняття, сутність, етапи переговорного процесу» автор визначає, що будь-який переговорний процес проходить етапи підготовки, переговорів та завершення. Разом з тим, можна було б виділити і інші самостійні етапи, зокрема, вироблення рішення, експертної (включаючи правову) оцінки пропонованих сторонами рішень.

Крім того, вважаємо, що доречним було б розробка критеріїв класифікації етапів в залежності від видів переговорів, рівня, на яких вони відбуваються, та проблемної ситуації, що є предметом переговорів.

5. У висновках до розділу II «Правова природа переговорного процесу» автор стверджує, що переговори, які не створюють благ, важко назвати переговорами і що переговори, після яких чийсь інтереси не задоволені можна назвати невдалими.

Втім, існують ситуації, коли переговори видаються безплідними, однак, їх значення і користь відкриваються значно пізніше. Окрім того, розуміння та сприйняття блага також може відрізнятися від людини до людини. У зв'язку із цим, видається доречним встановлення певного часового проміжку для оцінки ситуації.

Відповіді на ці запитання можуть бути надані в ході публічного захисту дисертації.

Незважаючи на висловлені зауваження, вважаємо, що дисертація Вайнагія М. В. характеризується новизною, являє собою цілісну, завершену наукову роботу, тема дисертації розкрита, завдання роботи виконані, мета дослідження досягнута. Наведені критичні зауваження у певній мірі покликані стимулювати подальший розвиток автором досліджуваної проблематики.

Відзначені позитивні моменти дисертаційного дослідження надають можливість зробити висновок, що дисертація М. В. Вайнагія є завершеним самостійним теоретико-правовим дослідженням, в якому актуалізовані важливі у теоретичному та практичному відношенні проблеми юридичної науки і практики, осмислення яких сприяє подальшому розвитку правової науки.

Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, усі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

Автореферат дисертації повністю відображає основні положення роботи, актуальність, задачі й наукову новизну дослідження, його теоретичну і практичну значущість, апробацію положень дисертації.

Кількість вказаних в авторефераті публікацій відповідає встановленим нормативним вимогам.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження М. В. Вайнагія відповідає обраній ним спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Враховуючи викладене, дисертація «Теоретико-правові проблеми переговорного процесу», яка подана до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 — теорія та

історія держави і права; історія політичних та правових учень, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами і доповненнями), а її автор – Вайнагій Михайло Васильович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Т.А. Француз-Яковець

Підпис Француз-Яковець Т.А. посвідчую:

перший проректор Національного
університету «Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор

М.Р. Аракелян